ՀՏԴ 316.6 (479.243) Սոցիալական հոգեբանություն

ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ ՈՐՈՆՄԱՆ, ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ՓՈՐՁ ԱՐՑԱԽԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿՈՎ

Ռոզալյա ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Բանալի բառեր՝ *մշակութային արժեքներ, կրեատիվություն,ինքնազարգացում, նվաճումներ, սեփական հեղինակություն, հոգևոր բավարարվածություն, սոցիալական հաղորդակցում*

Ключевые слова. *культурные ценности, креативность, самореализация, достижения, собственный авторитет, духовное удовлетворение, социальное общение*

Keywords: *cultural values, creativity, self-fulfillment, achievement, his own authority, spiritual satisfaction, social interaction*

Р. Арутюнян

ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ЦЕННОСТЕЙ НА ПРИМЕРЕ СТУДЕНТОВ АРЦАХСКОГО ГОСУДАРСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Культурные ценности опосредованы традициями, нормами, духовными шифрами и стилистикой жизни. В данной статье отображены результаты экспериментальной работы, направленной на исследование процесса поиска, формирования и развития ценностей.

Базис ценностей молодежи, включенной в экспериментальную группу, включает национальный характер, духовные традиции, социальный стиль жизни, что уникальным образом воздействует на условия самореализации и формирование системы ценностей.

R. Harutyunyan

THE EXPERIENCE OF STUDYING THE PROCESS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF VALUES ON AN EXAMPLE OF STUDENTS OF ARTSAKH STATE UNIVERSITY

Cultural values are mediated by traditions, norms, spiritual ciphers and life stylistics. This article reflects the results of experimental work aimed at the study of the process of the values search, formation and development.

Value basis of young people comprised in the experimental group includes national character, spiritual traditions, social way of life which uniquely affects the conditions of self-realization and the formation of values.

Մշակութային արժեքները միջնորդավորում են ավանդույթները, նորմերը, հոգևոր ծածկագրերը և կեցության ոճաբանությունը: Սույն հոդվածում արտացոլված է արժեքների որոնման, ձևավորման ու զարգացման գործընթացի ուսումնասիրմանն ուղղված փորձարարական աշխատանքի արդյունքները:

Փորձարարական խմբի մեջ ընդգրկված երիտասարդության մոտ արժեքներն ունեն այնպիսի հենարաններ, ինչպիսիք են ազգային բնավորությունը, հոգևոր ավանդույթը, սոցիալական կենսակերպը, որոնք յուրատիպ ձևով անդրադառնում են նրանց ինքնաիրացման պայմանների ու արժեքային համակարգի ձևավորման վրա:

Անհատական չափանիշների ու արժեքների ամրապնդումը, շրջապատող աշխարհի նկատմամբ որոշակի հարաբերությունների ձևավորումը տանում է ինչպես սեփական վարքագծի, այնպես էլ այլ մարդկանց վարքային դրսևորումների նկատմամբ ներքին գնահատման չափանիշների զարգացմանը:

Ինքնիրականացումը կարևոր դեր է խաղում մարդու կյանքի ողջ ճանապարհին և ըստ էության որոշում այն: Ինքնիրականացման նկատմամբ նախադրյալները դրված են մարդու էության մեջ և գոյություն ունեն որպես տվյալներ, որոնք մարդու զարգացման, նրա անձնային գծերի ձևավորման հետ դառնում են ինքնիրականացման նկատմամբ ընդունակության հիմք: Անձի ինքնաիրացման պայմանների ուսումնասիրությունը հնարավորություն է ստեղծում բացահայտելու տվյալ անձի՝ որպես յուրահատուկ հոգեբանական ամբողջության հոգեկերտվածքի յուրահատկությունները: Ինքնաիրացման պայմանների ուսումնասիրումը համարվում է բարդ հետազոտական խնդիր, քանի որ կապված է բազմաթիվ խորքային հարցադրումների հետ, որոնց համատեքստում միայն կարելի է բացահայտել դրանց էությունն ու առանձնահատուկ ասպեկտը: Որքանո՞վ է հնարավոր անձի լիարժեք ինքնաիրականացումը, ինչպե՞ս են հարաբերվում անձի պահանջմունքների համակարգը, որդեգրած արժեքներն ու սոցիումի թելադրած պայմանները, ինչպե՞ս են դրանք դրսևորվում անձի ինքնաիրականացման ժամանակ:

Այսօր բնագավառի մասնագետների առջև կանգնած են մի շարք հարցեր ևս. անձի ինքնագիտակցության և ինքնավերաբերմունքի համակարգում ինչպե՞ս է փոխվում պահանջմունքների արժեքների բովանդակությունը քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային ու աշխարհաքաղաքական զարգացումների փոփոխվող պայմաններում:

Անցումային ժամանակաշրջանին յուրահատուկ տնտեսական, հասարակական, բարոյահոգեբանական արժեքների վերափոխումների օրինաչափ երևույթները ստեղծում են միանգամայն նոր իրավիճակ, որն իրեն հատուկ զարգացման օրինաչափություններով հակադարձ համեմատական է արժեքային համակարգի ու անձի լիարժեք ինքնաիրականացման ձևավորմանը:

Սույն հոդվածի շրջանակներում կատարված հետազոտությունը նպատակաուղղված է եղել բացահայտելու, թե ինչպե՞ս է տեղի ունենում արժեքների որոնման, ձևավորման ու զարգացման գործընթացը: Ուսումնասիրել Արցախի մի շարք ուսանողների ինքնաիրացման պայմաններն ու արժեքների համակարգի ձևավորումը աշխարհաքաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, կրթամշակութային ներկա ազդեցությունների պայմաններում:

Փորձարկվողների ընդհանուր թիվը կազմել է 100 ուսանող: Կատարված փորձարկումների արդյունքները մշակել ենք Վ. Ն. Սոպովի և Լ. Ծ. Կարպուշինի կյանքի արժեքներ մորֆոլոգիական թեստի միջոցով:

Մենք դիտարկել ենք **ինքնազարգացումը, հոգևոր բավարարվածությունը, կրեատիվությունը, ակտիվ սոցիալական հաղորդակցումը, սեփական հեղինակությունը, սեփական անհատականության պահպանումը,** որը ենթադրում է անհատական առանձնահատկությունների, ընդունակությունների, անձնային բնութագրիչների պարբերական զարգացում:

Հոգևոր բավարարվածությունը ենթադրում է բարոյա-հոգեբանական սկզբունքների ղեկավարում, նյութական պահանջմունքների հաղթահարում հոգևոր պահանջմունքների միջոցով: **Կրեատիվությունը** ենթադրում է ստեղծագործական ընդունակությունների ակտուալացում և իրականացում, շրջապատող իրականությունը փոխելու ձգտում: **Սեփական հեղինակությունը** ևս դիտարկվել է կենսական արժեքների համակարգում, ինչը ենթադրում է հասարակության մեջ սեփական ճանաչմանն ուղղված յուրատեսակ նվաճման գործընթաց՝ որոշակի սոցիալական պահանջների ուսումնասիրման ճանապարհով: **Բարձր նյութական վիճակը** իր կայուն տեղն ունի անձի կենսական արժեքների համակարգում, որն հանդես է գալիս որպես կեցության ու գոյության գլխավոր իմաստ: **Անձի նվաճումները** հստակեցնում են մարդու կենսական խնդիրներն ու նպատակները՝ որպես կյանքի կարևորագույն գործոններ: **Սեփական անհատականության պահպանումը** ևս դիտվում է որպես կենսական կարևորագույն արժեք, ինչը նշանակում է ունենալ սեփական մտքերի, գաղափարների, հայացքների, համոզմունքների ու հետաքրքրությունների, սեփական անկախության ու անկրկնելիության կայուն համակարգ:

Նշենք, որ մեր փորձարարական աշխատանքում կողմնորոշիչ նորմի մեջ կյանքի արժեքների գնահատման նշաձողում տարբեր արժեքներ գնահատվել ե տարբեր միավորներով:

Ինքնազարգացումը որպես արժեք դիտարկել ենք Ստեփանակերտի երիտասարդության օրինակով: Ըստ որում փորձարկվող ընտրակազմը ունեցել է հետևյալ նկարագիրը՝ բնագիտական և հումանիտար կրթությամբ ուսանողներ՝ տղա և աղջիկ համակազմով: Նկար 1-ում հստակ արտացոլվել են ինքնազարգացման ցուցիչները:

Ուսումնասիրվող առաջին արժեքի՝ ինքնազարգացման մակարդակը Արցախի փորձարկվող երիտասարդների շրջանում միջին սանդղակում է, որը համարժեք է 10 միավորային բալային սանդղակի 6, 7 միավորային ցուցիչին /դիագրամ 3-ը/: Կարելի է ենթադրել, որ ինքնազարգացման ուղղությամբ լուրջ և եռանդուն աշխատանքներ չեն տարվում:

Հոգևոր բավարարվածության, համապատասխանաբար նվաճումների բարձր մակարդակ է գրանցվել Արցախի բնագիտական կրթություն ունեցող աղջիկների շրջանում: Հոգևոր բավարարվածության և համապատասխանաբար նվաճումների բարձր ցուցանիշ է արտահայտվել նաև հումանիտար կրթությամբ սովորող Արցախի աղջիկների շրջանում:

Ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ հոգևոր բավարարվածությանն և նվաճումների արժեքը փոխադարձաբար լրացնում են միմյանց: Երկու արժեքների դեպքում էլ ցուցանիշն արտահայտվել է միջինից բարձր:

Դիագրամ 1

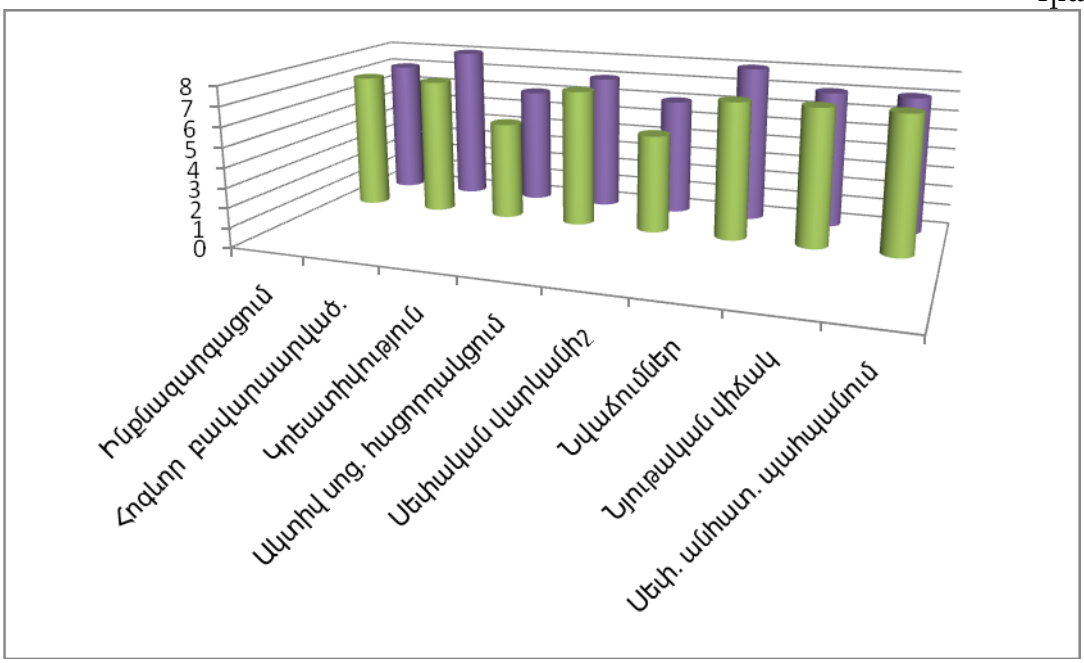

- Արցախ - տղա- բնագիտական
- Արցախ - աղջիկ- հումանիտար

Ուսումնասիրությունները արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ ուսանողության շրջանում հումանիտար ուղղվածությունը ավելի նպաստավոր է արժեքային համակարգի ձևավորման գործում:

Պետք է նշել, որ ինքնազարգացում, հոգևոր բավարարվածություն, նվաճումներ և սեփական անհատականություն արժեքներն անմիջապես կապված են իրար հետ: Եվ, եթե ուշադիր հետևելու լինենք դիագրամի վրա արտացոլված արժեքների միավորային ցուցիչներին, իսկույն կնկատենք արժեքների մակարդակների ընդհանրական կապը:

Կրեատիվությունը ենթադրում է ստեղծագործական ընդունակությունների ակտուալացում և իրականացում, շրջապատող իրականությունը փոխելու ձգտում:

Ուսումնասիրման ցուցանիշ է դիտվել նաև կրեատիվությունը: Կրեատիվության համար ցուցանիշները ևս տարբեր են: 1 միավոր է համարվում 25-ից ցածր ցուցանիշը: 26-28-ը համարժեք է 2 միավորին, 29-31-ը՝ 3-ին, 32-34-ը՝ 4-ին, 35-36-ը՝ 5-ին, 37-39-ը՝ 6-ին, 40-42-ը՝ 7-ին, 43-45-ը՝ 8-ին, 46-47-ը՝ 9-ին, 48 և ավելին՝ 10 միավորին: Թվերը հուշում են, որ կրեատիվությունը միջին՝ 6 միավորին համարժեքությամբ է արտացոլվել հումանիտար կրթությամբ տղաների մոտ, և միջինից մի քիչ բարձր՝ բնագիտական կրթության տղաների մոտ:

Կրեատիվությունը փոքր ցուցանիշով է արտացոլվել Ղարաբաղի բնագիտական և հումանիտար կրթություն ստացող աղջիկների շրջանում: Արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ կրեատիվությունը, որպես ստեղծագործական ընդունակությունների ակտուալացում և իրականացում, շրջապատող իրականությունը փոխելու ձգտում թույլ է արտահայտված Արցախի պետական համալսարանում սովորող երիտասարդության շրջանում:

Ակտիվ սոցիալական հաղորդակցումն, անշուշտ, ենթադրում է ակտիվ հարաբերությունների կառուցում սոցիալական տարբեր փոխհարաբերություններում, սեփական միջանձնային շփումների ընդարձակում, սեփական սոցիալական դերի ակտուալացում: Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ակտիվ սոցիալական հաղորդակցությունն վառ է դրսևորված երիտասարդության շրջանում: Արժեքային համակարգի այս ցուցանիշը բարձր է դրսևորվել Արցախի ինչպես բնագիտական կրթություն ստացողների, այնպես էլ հումանիտար կրթություն ստացող երիտասարդների շրջանում: Այս երևույթն ընդհանրական է նաև աղջիկների պարագայում: Ինչպես հումանիտար, այնպես էլ բնագիտական կրթություն ստացող Արցախի ուսանողության շրջանում գրանցվել է ակտիվ սոցիալական հաղորդակցման բարձի աճ:

Սեփական հեղինակությունը ևս դիտարկվել է կենսական արժեքների համակարգում, ինչը ենթադրում է հասարակության մեջ սեփական ճանաչմանն ուղղված յուրատեսակ նվաճման գործընթաց՝ որոշակի սոցիալական պահանջների ուսումնասիրման ճանապարհով:

Նվաճումները

Արժեքային համակարգում կարևորագույն ցուցանիշ է նաև անձի նվաճումների պատկերը: Ինչպիսի՞ նվաճումներ ունեն երիտասարդները: Արդյո՞ք նրանք կարողանում են ակտուալացնել իրենց հետաքրքրություններն ու հոգևոր պահանջմունքները: Այս հարցի ուսումնասիրությամբ էլ ստուգել ենք փորձարկվողների նվաճումների մակարդակը երիտասարդության օրինակով: Նվաճումների ընդհանուր մակարդակը համապատասխանում է 10 միավորային սանդղակի 6, 7, 8 միավորներին:

Հումանիտար կրթություն ստացող աղջիկների նվաճումների մակարդակն բարձր է:

Բնագիտական կրթություն ստացող աղջիկների մոտ այն ավելի բարձր է, քան հումանիտար կրթություն ստացող տղաների մոտ:

Դիագրամ 2

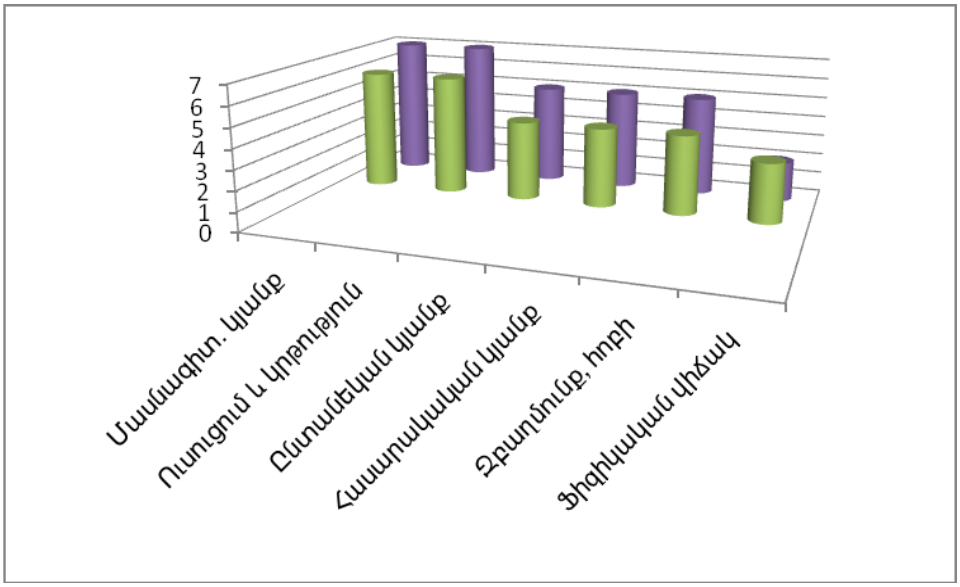

- Արցախ - տղա- հումանիտար
- Արցախ - աղջիկ- բնագիտական

Դիագրամ 3

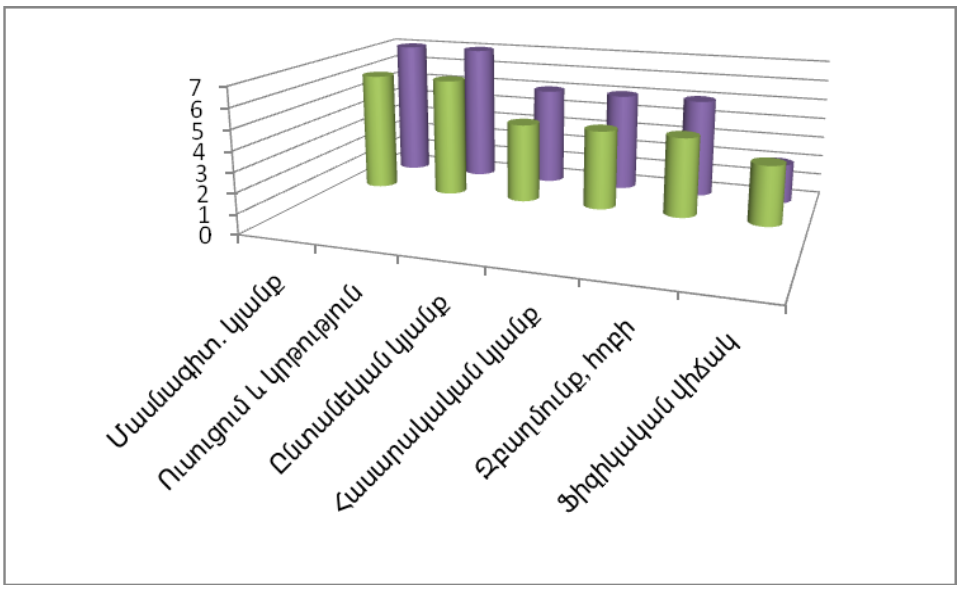

- Արցախ - տղա- բնագիտական
- Արցախ - աղջիկ- հումանիտար

Որպես կատարած աշխատանքի ամփոփում, կարող ենք ասել, որ անցումային ժամանակաշրջանին յուրահատուկ տնտեսական, հասարակական, բարոյահոգեբանական

վերափոխումները իրենց զարգացման հատուկ օրինաչափություններով անդրադառնում են անձի ինքնաիրացման պայմանների, հետևաբար նաև պահանջմունքների ու արժեքների ձևավորման վրա: Անձի մոտ /տվյալ պարագայում երիտասարդության/ բարձրագույն ապրումների ու պահանջմունքների ձևավորման գործում և ճիշտ ինքնաիրականացման գործում մեծ դերակատարություն ունի մշակույթը, որն արտացոլում է հասարակության մեջ առկա արժեքները, որոնք հնարավորություն են տալիս վերահմաստավորելու և վերարժևորելու այն փոփոխությունները, որոնք պարբերաբար տեղի են ունենում մարդկանց գործունեության ընթացքում: Մշակութային արժեքները միջնորդավորում են ավանդույթները, նորմերը, հոգևոր ծածկագրերը և կեցության ոճաբանությունը: Երիտասարդության մոտ արժեքներն ունեն այնպիսի հենարաններ, ինչպիսիք են ազգային բնավորությունը, հոգևոր ավանդույթը, սոցիալական կենսակերպը: Եվ այս ամենը յուրատիպ ձևով անդրադառնում է երիտասարդի ինքնաիրացման պայմանների ու արժեքային ճիշտ համակարգի ձևավորման վրա:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Лэнгеле А. Экзистенциально-аналитическая теория личности: Сборник стстей. М/.: Генезис, 2004.- 159 стр.:
2. Психология самосознания. Самара,Издательский дом ‘’ Бахрах-М”’, 2003 с 641
3. Психологические, философские и религиозные аспекты смысла жизни: Материалы 3-5 симпозиумов /псих. Институт Поссийской образования/Ред. Кол. Чудновцкий В. Э. и др..-М.: ‘”Ось-89”, 2001.- 336 стр.:
4. Соловьев Э. Ю. Экзистенциализм и научное познание. — М.: Высшая школа, 8 История философии. — Т. 6. — Кн. 2.:
5. Шибутани Т., Социальная психология, м., Прогресс, 1968г.
6. 20. Хьелл Л.,Зиглер Д. Х-35 Теории личности-СПБ: Издательство Питер1999г-609с- (Серия «Мастера психологии»)стр.480-500
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность, М.: Педагогика, 1986. Т. 1-408 с., Т. 2-392 с.
8. *Эриксон* Э. Идентичность: юность и кризис. Перевод с англ. / общ.ред. и предисл. В.Толстых. – М.: Прогресс, 1997. – 340с.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Ռոզալյա Հարությունյան, Մանկավարժության և հոգեբանության« ամբիոնի ասիստենտ, Մանկավարժության և հոգեբանության ամբիոնի հայցորդ, Գիտական ղեկավար՝Նաիրա Ռ.Հակոբյան հ.գ.դ.,պրոֆեսոր

e-mail: avrozali@mail.ru

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել հ.գ.թ., Վ.Բ.Յարամիշյանը: